

Nr 876

Av herr Rydén m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 184, angående omorganisation av örlogsvarven.

Av proposition nr 184/1960 framgår att marinens behov av de av marinverkstäderna vid Karlskrona örlogsvarv tillhandahållna tjänsterna minskat samt att verkstädernas produktivitet är låg och företaget i behov av rationaliseringsåtgärder. En i och för sig nödvändig rationalisering skulle därför föranleda en minskning av arbetskraften. Detta förhållande i förening med arbetsmarknadssituationen i östra Blekinge motiverar förslaget att vid marinverkstäderna bedriva en betydande mekanisk verkstadsindustri, sysselsättande uppskattningsvis 1 000 anställda utöver de för marinverkstäderna behövliga. Härför yrkas investeringsanslag på tillhoppa 27 milj. kr.

Den departementspromemoria som ligger till grund för propositionen är synnerligen ofullständig i vad avser den företagsekonomiska bakgrunden för förslaget om en civil mekanisk verkstadsrörelse. Åtskilliga remissinstanser har begärt kompletterande utredningar. Beträffande behovet av marknadsundersökningar uttalar sålunda Landsorganisationen.

Först bör dock en noggrann marknadsundersökning genomföras så att man får en bättre bild av vilka produkttyper företaget i framtiden bör koncentrera sig på och vilken försäljningsvolym man kan beräkna uppnå. Mot bakgrund av detta kan sedan investeringsbehovet och nybyggnadsplanerna fastställas mera i detalj.

Även kommerskollegium anser att möjligheterna att skapa en varaktig marknad på det civila området bör undersökas närmare. Likartade synpunkter anföres av Sveriges industriförbund.

Departementschefen har emellertid avvisat dessa yrkanden om närmare utredning och därvid anfört att det är tveksamt om man genom marknadsundersökningar kan ernå vidgade kunskaper om de olika arbetsobjekt som bör kunna ingå i marinverkstädernas i betydande utsträckning differentierade produktion. Det privata näringslivet är emellertid i stånd att i motsvarande lägen utföra dylika undersökningar.

Ett allmänt uttalande har emellertid gjorts i propositionen om att en upprustning av marinverkstäderna, som möjliggör en fullt rationell produktion, bör medföra en ökad orderingång av civila arbeten, främst inom de för verkstäderna naturliga arbetsområdena såsom grövre plåtarbeten i såväl nitat som svetsat utförande, järnkonstruktioner, brobyggnader och större maskinbearbetningar, men även arbeten av den art som nu utföres vid specialverkstäderna.

Riktpunkten för produktionen för marinens räkning — till en början under en tioårsperiod — anges böra vara översyns-, underhålls-, reparations- och ombyggnadsarbeten till i stort sett den procentuella del av den totala arbetsvolymen för dessa arbeten, vilken i genomsnitt för de senaste fem åren tillförts marinverkstäderna i Karlskrona. Marin nybyggnadsverksamhet synes vidare förutsättas.

Kostnaderna för de nödvändiga investeringarna för att söka erhålla en rationell drift med ovannämnda civila och militära tillverkningsprogram, sysselsättande ca 2 000 personer, är synnerligen svåra att uppskatta med hänsyn till bl. a. den ofullständiga utredningen. Åtskilliga remissinstanser, däribland Landsorganisationen, anser att de yrkade beloppen kommer att visa sig vara alldeles för små. Vidare ifrågasätter försvarets förvaltningsdirektion, om man icke för en rationell verkstadsdrift bör räkna med ett investeringsbehov på minst 100 000 kr. per produktiv arbetsplats. Länsstyrelsen i Blekinge menar också att de föreslagna åtgärderna endast representerar ett minimiprogram för varvets upprustning.

Det genomsnittliga investeringsvärdet per arbetsplats inom den mekaniska industrien brukar uppskattas till ca 50 000 kr., medan nybyggda arbetsplatser i genomsnitt torde ligga väsentligt högre. En kostnad på ca 100 000 kr. kan karaktäriseras såsom "normal". Räknat efter dylika kalkyler skulle den totala investeringskostnaden för 1 000 nya arbetsplatser uppgå till bortåt 100 milj. kr. Enligt minoritetens förslag i den s. k. örlogsvarvsutredningen (SOU 1957: 9) skulle för övrigt 60 å 70 milj. kr. vara nödvändiga för att sätta främst de fasta anläggningarna i gott skick för att kunna idka en effektiv varvsindustri för civila behov.

Av propositionen framgår att de yrkade investeringarna praktiskt taget helt skulle gå till fastigheter och byggnader, medan maskinutrustningen redan för närvarande sägs vara dyrbar och relativt modern. Om denna maskinutrustning skulle vara så effektiv att nyinvesteringar på grund härav kan begränsas, torde den åsatta värderingen, 4,5 milj. kr., vara alldeles för låg. Fortifikationsförvaltningen anser för övrigt att bruttovärdet av byggnader och anläggningar, bergrummen oräknade, uppgår till ett belopp av storleksordningen 35 milj. kr.

Trots att företaget sålunda skulle tillföras lågt värderad egendom, med härav följande särskilt förmånliga avskrivnings- och kapitalkostnader, kommer med till visshet gränsande sannolikhet betydande ytterligare kapitaltillskott att krävas i framtiden, om denna omfattande civila verksamhet rationellt skall kunna bedrivas.

Med hänsyn till den ofullständiga utredning som ligger till grund för förslaget och behovet av ovannämnda kapitaltillskott synes investeringarnas lönsamhet synnerligen osäker. Samtidigt föreligger ett stort otillfredsställt kapitalbehov för det fria näringslivet. Icke minst gäller detta inom indu-

strien, som behöver kapital för att framgångsrikt kunna konkurrera med utländska företag på såväl export- som hemmamarknaden.

I ett dynamiskt samhälle kommer alltid vissa företag att expandera medan andra, vilkas produkter minskat i efterfrågan, måste inskränka sin rörelse. Beträffande arbetsmarknaden innebär detta att behovet av arbetskraft i nya eller växande industrier ökar medan driftinskränkningar eller driftnedläggelser kan behöva vidtas på andra håll. En rörlig arbetsmarknadspolitik är därvid en förutsättning för att hindra att den industriella utvecklingen stagnerar till men för sysselsättningen på längre sikt. En sådan rörlig arbetsmarknadspolitik har också i princip allmänt accepterats.

Förslaget innebär emellertid ett klart avsteg från denna rörliga arbetsmarknadspolitik genom att kapital och arbetskraft tillföres ett företag vars lönsamhet starkt kan ifrågasättas. Hänsynen till de anställda samt sysselsättningssituationen i Blekinge, särskilt karlskronaområdet, anses emellertid motivera förslaget.

Det har därvid anförts att de anställdas höga medelålder skulle försvåra en omflyttning eller omskolning samt att de i stor utsträckning är särskilt bundna vid orten genom egna hem. Så torde emellertid ofta vara fallet vid driftnedläggelser, enär dessa vanligtvis nödvändiggörs vid stagnerande företag. Väljes en längre avvecklingsperiod, uppstår dock icke några större svårigheter för de anställda. Inom de närmaste 7 å 8 åren uppnår 350 man pensionsåldern. Eftersom en viss avgång dessutom sker på grund av att en del löntagare av olika skäl söker sig till annan verksamhet, torde inom icke alltför många år arbetsstyrkan kunna minskas med 1 000 anställda, eller till vad som kan vara erforderligt för den marina verksamheten. En förutsättning härför är att nyanställningarna begränsas till de allra nödvändigaste. För de nu anställda skulle sålunda svårigheterna begränsas i betydande utsträckning medan ny, exempelvis yngre arbetskraft i stället skulle söka sig till mera effektiva företag. En rörlig arbetsmarknadspolitik skulle härigenom i viss mån upprätthållas även i förevarande fall, dock först efter en viss tids förskjutning.

Mot det ovan nämnda förslaget om en successiv minskning av arbetskraften skulle kunna anföras att sysselsättning på längre sikt sjunker i berörda kommuner. För att en rörlig arbetsmarknadspolitik över huvud taget skall kunna genomföras måste dock i konkreta fall driftinskränkningar accepteras. Som nedan närmare skall utredas finns emellertid åtskilliga förhållanden som gör en förmånlig sysselsättningsutveckling i Blekinge sannolik.

Av intresse för en bedömning av den industriella utvecklingen inom Blekinge län är till en början följande uttalande i Industriförbundets remissyttrande:

Antalet av länsarbetsnämnden i Blekinge län redovisade arbetare inom industri- och hantverksföretag med minst tre anställda var sålunda i bör-

jan av 1950 ca 15 000 och vid slutet av 1959 ca 19 000 d. v. s. en ökning med nära 27 %. Enligt Kommerskollegii industristatistik var motsvarande ökning mellan 1950 och 1959 24 %. Det snabbaste uppsvinget hänför sig till 1950-talets senare del. Sysselsättningsökningen var dock ojämnt fördelad mellan olika delar av länet. För Olofströmsregionen uppgick ökningen till 153 %, medan den för Karlskronaregionen var drygt 7 %. Trots en väsentlig minskning av sysselsättningen vid marinverkstäderna är denna senare ökning mer än dubbelt så stor som för landet i dess helhet.

Enligt en av arbetsmarknadsstyrelsen nyligen gjord undersökning, omfattande större delen av landet, har under perioden 1946—1959 16 anläggningar, sysselsättande 3 149 personer, lokaliserats till Blekinge. Av dessa var 2 471 sysselsatta inom metall- och verkstadsindustrin. Sistnämnda siffra är den största som redovisas för något län med undantag endast för Göteborgs och Bohus län. Företag som lokaliserats till Karlskrona under motsvarande tidsperiod sysselsätter enligt undersökningen ca 1 500 anställda. Inom den närmaste framtiden tillkommer vissa redan planerade utbyggnader av industrier. I västra Blekinge väntas behovet av arbetskraft komma att öka i betydande omfattning genom tillkomsten av nya företag och utbyggnader av redan etablerade företag.

De nu anförda uppgifterna synes icke ge belägg för att sysselsättningsförhållandena, i vart fall vad gäller industrin, kan väntas bli ogynnsamma inom Blekinge under den närmaste framtiden. Tvärtom finns det anledning räkna med att den hittillsvarande ökningen av antalet industriarbetare inom länet skall fortsätta.

Planer föreligger sålunda på sådana utvidgningar av den industriella verksamheten i Blekinge att ytterligare ett 1 000-tal personer kan beredas sysselsättning vid olika industrier inom relativt snar framtid.

Givetvis måste det också ha en särskild betydelse för arbetsmarknadsituationen i Karlskrona att arbetsmarknadsstyrelsen liksom det privata näringslivet har sin uppmärksamhet ständigt riktad på Karlskrona och är besjälade av att på allt sätt söka lösa det besvärliga läge som uppstått. Det bör klart poängteras att staten som företagare och arbetsgivare — lika väl som alla privata företagare — naturligtvis bör ta sitt ansvar på ett sätt som i möjligaste mån kan tillfredsställa arbetskraften inom den berörda industrien. Samtidigt kan man konstatera att övergångssvårigheterna icke bör tas till intäkt för ett projekt som måhända kan medföra ännu större svårigheter och ännu större ekonomiska insatser i framtiden. Det bör också framhållas att ett nytt projekt i Karlskrona icke bör försvåra andra företags möjligheter liksom arbetssituationen på marknaden för dem.

Även i fråga om de omskolnings- och omflyttningsåtgärder samt andra åtgärder som av arbetsmarknadspolitiska skäl behöver vidtas bör dock självklart alltid riktpunkten vara att uppnå det eftersträfvade resultatet på effektivaste sätt och till lägsta möjliga kostnader. Det synes i och för sig sannolikt att statsmakterna kan behöva ställa relativt betydande belopp till förfogande för att möta de speciella svårigheter som på grund av in-

skränkningen och rationaliseringen av verksamheten vid Karlskronavarvet kan inträffa.

Det förefaller emellertid i hög grad osäkert att dessa medel skulle få sin mest effektiva användning genom att investeras i ett nytt statligt bolag med minst sagt osäkra framtidsutsikter. Ur principiella synpunkter synes i speciella fall kunna accepteras att det allmänna ekonomiskt stimulerar inte endast statlig utan även enskild företagsamhet till verksamhet inom områden där sysselsättningen behöver upprätthållas och det kan bedömas fördelaktigare att utvidga företagsamheten än att omflytta arbetskraften till andra regioner. Icke minst kan sådan ekonomisk stimulans vara av stor betydelse för en expansion av den mindre företagsamheten inom sådana områden.

Det kan därför tänkas att man prövar lämpligheten av att ställa ett anslag till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande för att disponeras i samband med de svårigheter som trots allt kan uppstå vid Karlskronavarvets krympning.

Det synes i förevarande fall vara skäligt att avveckla rörelsen vid marinverkstäderna till en efter marinens behov betingad storlek under en övergångstid tills genom pensionering och annan avgång arbetsstyrkan nedbringats. Under denna övergångstid, som bör vara så kort som möjligt, synes en viss civil mekanisk verkstadsrörelse vid marinverkstäderna vara nödvändig.

Som denna verksamhet är klart tidsbegränsad bör inga investeringar göras härför. Då ett stort behov av rationalisering av verksamheten för marinens räkning torde föreligga, bör emellertid de för denna marina produktion nödvändigaste investeringarna snarast vidtas. En långsiktplan för ovannämnda avveckling bör uppgöras och investeringskalkyler avseende produktionen för marinen utarbetas, så att anslagsyrkanden härutinnan kan föreläggas nästa års riksdag. Enär de marina behoven av ny- och ombyggnader redan torde kunna tillgodoses av befintliga varv, bör ny- och ombyggnadsarbeten endast i undantagsfall förekomma vid marinverkstäderna. Därest dessa arbeten i mera omfattande utsträckning skulle komma att utföras vid marinverkstäderna, torde marinens möjligheter att dra nytta av den privata varvsindustriens erfarenheter försämrats. Detta skulle komma att verka kostnadsfördyrande på de militära beställningarna.

Den verksamhet — den marina och under ett övergångsskede även den civila — som bör bedrivas vid marinverkstäderna måste utformas så att konkurrensen sker på så lika villkor med den privata industrien som möjligt. Härigenom erhålles garanti för att effektiviteten vid företaget hålles hög. Likaså bör de extrakostnader som är betingade av att en mindre rationell drift måhända måste upprätthållas under avvecklingsskedet redovisas.

Med det mera begränsade verksamhetsfält som sålunda föreslagits näm-

ligen i princip ett rent militärt varv, betingat av försvarssynpunkter, finns icke lika starka motiv att ombilda företaget till aktiebolag.

Under åberopande av det anförda hemställer vi,

att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 184 år 1960 i de delar som avser Karlskrona örlogsvarv,

att riksdagen måtte besluta att marinverkstäderna i Karlskrona endast under ett övergångsskede skall driva civil verksamhet, medan verksamheten för marinens räknings begränsas till i huvudsak underhåll samt ombyggnader och moderniseringar av marinens fartyg,

att riksdagen måtte hemställa hos Kungl. Maj:t om en snabbutredning av de investeringsbehov som föreligger för att marinverkstäderna vid en rationell drift skall kunna driva den verksamhet som sålunda erfordras för marinen så att riksdagen redan 1961 kan ta ställning till behövliga anslagsyrkanden,

att Kungl. Maj:t efter snabbutredning för riksdagen framlägger förslag om eventuella åtgärder, som kan vara lämpliga om arbetsmarknadssvårigheter ändock skulle uppstå, för att stimulera utvecklingen inom karlskronaområdet av enskild större och mindre företagsamhet, samt om storleken av det belopp som bör ställas till förfogande här för liksom för nödvändiga omskolnings- och omflyttningsåtgärder.

Stockholm den 29 november 1960

Ebbe Rydén

John R. Anderson

Ragnhild Sandström